

ŘEMESLA V MODERNÍ DOBĚ

Výukový modul

Výtvarná příprava

Mgr. MgA. Zuzana Füsterová a Kateřina Jirásková

ÚVOD

Studium na střední škole, která se zabývá výtvarnou tvorbou jakéhokoli zaměření, předpokládá vědomou práci studentů se všemi komponenty a aspekty výtvarného jazyka. Talent, intuice a vnitřní motivace jsou předpokladem, výtvarná praxe základem. K jejich rozvíjení a prohlubování je však potřebná určitá míra reflexe, zvědomění tvůrčího procesu a tedy teoretická znalost prostředků, které jsou „ve hře“ při cestě za výtvarným dílem. Při studiu zaměřeném prvotně na práci s obrazovou plochou (především obory grafický design, malba, fotografie) je v popředí zájmu fenomén obrazu a jeho základní složky: barva, linie, tvar. Při nerefluktujícím vizuálním vnímání reality, která nás obklopuje, jsou tyto prvky zažívány většinou v jednotném, celistvém působení. Pro tvůrčí práci je však třeba „ohmatat si“ každý z nich samostatně, obeznámit se s jeho jedinečnou hodnotou, jeho emocionálním působením, jeho komunikačním potenciálem a zajisté jeho propojeností s ostatními aspekty obrazu. Největší prostor pro základy výtvarné estetiky (která není na středních výtvarných školách vyučována samostatně) poskytuje, zdá se, předmět výtvarná příprava, kdy se teorie může bezprostředně propojit s praxí.

Výtvarná výchova na středních školách je soustředěna pouze do dvou let. Během tohoto krátkého času je nutno studenty vést ke snaze osvojit si základní výtvarné dovednosti a umět je tvořivě využívat. Současně je také důležité podchytit individuální schopnosti jednotlivých studentů, podporovat je a směřovat, nebo modifikovat zadání jejich předpokladům.

ZÁKLADNÍ SLOŽKY OBRAZU

LINIE

Dalším ze tří základních prvků obrazu je linie. Tak jako barva je i ona nositelkou mnoha úrovní působení. Linie je především spojena s pohybem, vyjadřuje jej. Je to kontinuální sled nekonečného množství bodů v prostoru (na ploše), jež si můžeme představit též jako záznam nekonečně malých časových intervalů. Kromě toho, že může asociovat statické prvky hmotného světa (horizont krajiny, vertikála sloupu), může být tedy také stopou časoprostorové události. Je dobré uvědomit si oba tyto aspekty a takto s nimi pracovat. Můžeme nejprve samostatně prozkoumat potenciál výpovědi základních linií – vertikál, horizontál, diagonál a zaoblených křivek.

Vertikála

Je obsažena například v kmeni stromu, stvolu rostliny, v proudech deště, v dráze padajících předmětů, vedle horizontály tvoří nejčastější linie architektury. A velkou, i když skrytou roli má jako středová osa naší vlastní vzpřímené postavy, (pokud stojíme nebo chodíme, je stále přítomná v našem tělesném zakoušení). Vyjadřuje lehkost, pohyb i klid zároveň (což je nádherně obsaženo právě v kmeni stromu, který je na pohled statický, přesto je utvářen v procesu růstu vertikálním pohybem mízy, nebo v plamenu svíce za bezvětří).

Horizontála

Snad nejsilnější asociací je obzor moře, vodní hladiny, obzor rovné krajiny. Tvoří rovněž středovou osu ležících těl, ležících předmětů. Stejně jako vertikála je nezbytnou součástí architektury a to vše ji předurčuje být výrazem stability, hmotnosti, klidu, pasivity. Obzvlášť v současném světě ji však můžeme vnímat v nesčetných drahách vozidel, pohybujících se v přímém směru (který vytyčují dálnice a železnice), což ji v určitém kontextu obohacuje o nový pocitový rozměr.

Diagonála

V krajině ji můžeme objevit v úbočích kopců, ve srážech hor, horských štítech, ve směru růstu větví, v paprscích slunce a dopadajících stínech, v architektuře pak především v linii štítů či osách schodišť. Diagonála je především nositelkou pohybu. (Pokud je na ploše vedena z levého spodního do pravého horního rohu, asociuje většinou pohyb vzhůru. Souvisí to se směrem našeho způsobu psaní a čtení textů zleva doprava, je to tedy směr rozvíjení pohybu,

analogicky opačný sklon je cestou „proti času“, cestou klesání, pádu.) Diagonála v obraze vyjadřuje tedy aktivitu a zároveň labilitu, proměnu. Je plná energie, emocionálního náboje.

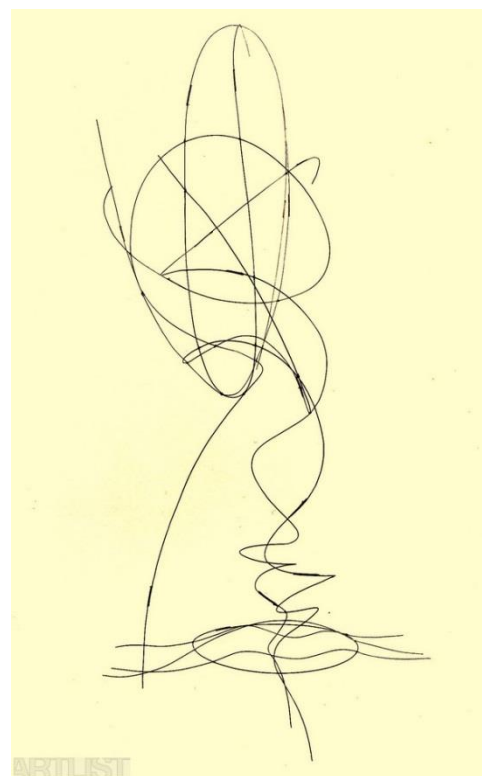
Zaoblená křivka

Ve své ideální podobě jsou vertikála, horizontála a diagonála přímkou, výseky přímek. Ideálem zaoblené křivky je kruh. Oblé a přímé linie mají v jistém smyslu velmi odlišné emocionálně-estetické působení. Oblé křivky odkazují k organickému, živému světu, přímé linie víc k anorganické, „neživé“ kvalitě. Segmenty křivek esovitě či spirálovitě propojené mají s proměňujícím se zaoblením nekonečně mnoho podob. Křivky jsou charakteristickým projevem všech „pohyblivých“ živlů – vody, ohně, vzduchu - a tanec těchto elementů otiskuje do „pevného“ elementu země své stopy v podobě nesčetných obrazců, vzorců, struktur. Oblast sama, ať už v liniích nebo uzavřených tvarech, má obecně vzhledem k naší fyzické zkušenosti kvalitu libosti – života, tepla, měkkosti, blízkosti, je vyjádřením ženských aspektů projevu. Rovné linie naopak navozují pocity tvrdosti, pevnosti, chladu, ale i čistoty, řádu, a jako takové jsou spíš výrazem mužských kvalit. Jako výtvarníci si můžeme uvědomit, že většina linií a tvarů našeho světa je tvořena neustálou hrou přímek a křivek, a na ploše obrazu se tak díky principu asociace stává prostředkem nevyčerpatelných nonverbálních sdělení.

VÝKLAD K REPRODUKČÍM - KAPITOLA LINIE

Obr. Olga Karlíková, perokresba

Tato lavírovaná kresba působí, jako by byla záznamem nějakého procesu. Uvolněné spontánní linie začínají v levém spodním rohu, stoupají rychlým pohybem vzhůru a pak horizontálně v jemném rozvlnění. Jaké asociace v nás tyto čáry vyvolávají? Proud dýmu? Stébla trávy? Mušky, vylétající z jednoho místa a nesené větrem? Můžeme si však také představit, že je to zachycení souboru hlasů, zvuků přírody, opakovaný trylek například. Pocit lehkosti, jemnosti, živosti, vanutí.

Obr. Karel Malich, „Světlo – vzduch“, perokresba

I tato kresba je zosobněním plynoucího pohybu. Linie však neproudí jedním směrem, je tu určité napětí mezi jejich čistotou a organickou spontaneitou. Mohou nám připomínat pohyb nějakého okřídleného hmyzu, ale stejně tak, ne- li víc, tanec subatomárních částic.

Obr. Hans Hartung, kresba štětcem

Opět výrazný dojem organického pohybu, který tentokrát na rozdíl od předchozích ukázek působí svou silnou černou stopou velmi dynamicky, až znepokojivě. Přes svou expresivitu má však každá stopa úžasnou estetickou hodnotu. Jako by Hartung studoval u mistra čínské nebo japonské kaligrafie. Můžeme si povšimnout, s jakou jemností je štětec nasazen, stopa začíná od nejtenčího zúžení, v přítlaku je pak prudce zesílena a končí v odlehčení, uvolnění, je vidět, jak barva mizí ze štětce. Takové tahy nelze docílit bez dokonalého nástroje, určeného ke kaligrafii.

Obr. Čínská kaligrafie

Na ukázce čínské kaligrafie vidíme v charakteru tahů podobnost s Hartungovou kresbou. I tyto linie jsou zosobněním pohybu. Můžeme se pokusit formulovat shody i rozdílnosti působení s předchozím dílem.

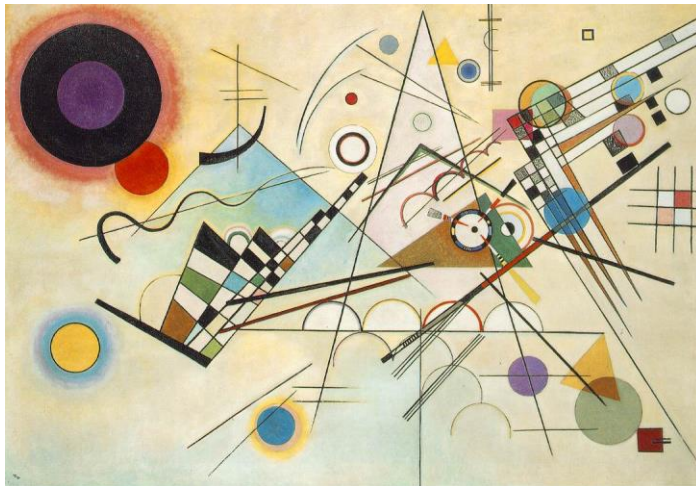
Obr. Vasily Kandinsky, kresba tuší

Na rozdíl od čistých, plynulých, dalo by se říci „krásných“ linií předchozích ukázek vypadají obě tyto kresby na první pohled jako z ruky dítěte, a přece patří jednomu z nejslavnějších umělců 20. století, který stál spolu s Františkem Kupkou u zrodu abstraktního umění. Čáry připomínají jakési bytůstky a jejich stopy, působí velmi živočišně a neuspořádaně, chaoticky, nepředvídatelně. Jako by bláznivě skotačily. Možná se pod tou spleť odvíjí nějaký utajený příběh. Na druhé, kolorované kresbě můžeme rozeznat kompozici do diagonálního kříže, která dodává obsahu kresby podivné vzrušení. Jako by čáry, připomínající zárodky či torza zvířat a věcí, byly neviditelnou silou vytlačovány do prostoru ven z obrazu. V každém případě jsou to kresby velmi expresivní, na rozdíl od vážného až vznešeného výrazu expresivity Hanse Hartunga působí však tento Kandinsky přesně naopak.

Obr. Vasily Kandinsky, Kompozice 8, malba

Přesto, že linie na tomto obraze jsou z ruky stejného autora, mají úplně odlišný charakter. Vykonstruované úsečky, polopřímky, kružnice, části kružnic. Když se však zadíváme pozorněji na jejich uspořádání, na celek obrazu, a srovnáme jej s předchozími dvěma kresbami, objevíme hlubokou podobnost. Můžeme pátrat, v čem spočívá. Je tu množství prvků, které se jeví jako tříšť a zároveň mezi nimi nacházíme tu a tam rytmus. Je tu mnoho neuzavřených tvarů. Je tu pohyb v mnoha-směrných diagonálách. I když jde o geometrickou abstrakci, máme neodbytný pocit živočišnosti – jako by se organický a anorganický svět společně vtěsaly do stejných forem. Kruhy působí jako oči, které se na nás dívají. Zároveň to mohou být planety, atomy, dětské kuličky. Pustíme-li do hry imaginaci, objevíme mnoho dějů... Zde se už k linii a barvě přidává tvar, kresba však stále dominuje, což je pro Kandinského abstrakci typické.

Náměty pro práci s linií

Kresebné etudy

1. Vybereme si libovolný kresebný nástroj (tužku, uhel, rudku, pero nebo štětec a tuš...). Na čtvrtky papíru – velikost je dána zvolenou technikou – vyjádříme pomocí linií v několika rychlejších spontánních kresbách svůj momentální fyzický či psychický stav, rozpoložení, náladu, pocit. V další kresbě nebo sérii kreseb se pokoušíme zmapovat širší pole pocitů, vyjádřit pomocí různorodého charakteru linií jejich vzájemnou harmonii či napětí, které při hlubším sebepozorování objevujeme.

2. Další cvičení je zaměřeno na soustředěnější čistou prokomponovanou linii. Pro první ze tří kreseb máme k dispozici pouze vertikály, horizontály a diagonály, pro druhou pouze křivky, ve třetí, finální práci propojí přímé i zaoblené linie do jedné vyvážené bohaté kompozice. Linie mohou být konstruovány pomocí pravítka a kružítko.
3. Jiný úkol může spočívat ve vytvoření abstraktních lineárních kreseb, vyjadřujících různé druhy pohybů v přírodě: rostlin ve větru, hmyzu, ptáků, mraků, vody, ohně... Mohou být zadána témata k inspiraci, jako např.: „cesta horské řeky“, „vítr ve skalách“, „slétání vlaštovek“, „mraveniště“ nebo třeba „ráno v pralese“... ale také: „baletní scéna“, „rušná křižovatka“, „pohyb v mé hlavě“...
4. Tématem složitější perokresebné imaginativní studie mohou být živly. Máme k dispozici fotografie detailů např. plynoucí vody, ohně, dýmu, mraků, s makrosnímky organických i anorganických struktur. Vybereme si několik větších i menších detailů jedné či více struktur, překreslíme v zjednodušení jejich charakteristické linie a vytvoříme z nich ornamentální kompozici.
5. Lineární kresba může vyjádřit různé druhy pohybů, stejně tak lze pomocí linií vytvořit cosi jako obrazový záznam sluchových vjemů. Zachycení zvuků pomocí linií se nabízí jako další zajímavé zadání. (S tímto konceptem pracovali u nás např. Milan Grygar ve svých „partiturách“ nebo Olga Karlíková, kterou proslavily nádherné kresebné záznamy ptačího zpěvu, lze poskytnout inspiraci prezentací jejich děl). Můžeme si do sluchátek pustit hudbu a koncipovat kresbu tak, jako by se jednalo o záznam do pomyslné notové osnovy v několika nebo mnoha řádcích přes celý formát. Pod (neviditelnou) osnovou jsou body a linie zachycující hluboké tóny, nad ní záznam vysokých tónů. Pomocí linií lze zachytit i rytmus, délku tónu, akord, melodii, změny intenzity (zesílenou a zeslabenou stopou), pomlky atd.